

Bogdán Mária

MAGYARORSZÁGI CIGÁNY PÁRT – ETNIKAI PÁRT A MÉDIÁBAN (esettanulmány)

Absztrakt

A tanulmány az etnikai párt jelenségével foglalkozik Magyarországon, felvázolja annak rendszerváltás utáni lehetséges intézményi és törvényi előzményeit a magyar társadalomban, és diskurzus-elemzéssel értelmezi a Magyarországi Cigány Párt médiareprezentációját a 2014-es kampányidőszakon keresztül. Az esettanulmány elméleti alapjait a kritikai kultúrákutatók, a médiareprezentáció elmélete, a posztkolonializmus, a modern rasszizmus és az idegen elméletei adják.

Abstract

The study examines the phenomenon of ethnic party in Hungary, outlines its possible institutional and legislative history in the Hungarian society after the democratic changes, and interprets it with the help of a discourse analysis about the media representation of the Hungarian Gypsy Party (Magyarországi Cigány Párt) during the 2014 campaign period. The theoretical framework of the case study is based on cultural studies, the media representation theory, the postcolonial theory, the theory of modern racism, and the concept of the stranger.

Ez az esettanulmány azt vizsgálja, hogy a média hogyan fogadta a Magyarországi Cigány Párt (MCP) mint etnikai párt megjelenését a 2014-es országgyűlési választások kampányidőszaka során. A tanulmány része a 2015-ben megírt doktori disszertációnak, amely alapvetően a romák média-reprezentációjával foglalkozik, a kritikai kultúrákutatók, a reprezentáció posztkolonialista értelmezése, az idegen és a modern rasszizmus értelmezési keretén keresztül, több vonatkozó esettanulmány segítségével. Az ennek részeként írott, a politikai reprezentáció területén is értelmezhető esettanulmány kibővített, továbbgondolt változata olvasható az alábbiakban.

Az MCP budapesti szervezetének létrejöttét és a kampány alakulását résztvevő megfigyelőként kutattam, az elemzésnek az ekkor megtapasztaltak

is részét képezik. Ezenkívül felhasználom azokat az interjúkat, amelyeket Horváth Aladárral, a párt szóvivőjével és budapesti szervezetének vezetőjével készítettem a témához kapcsolódóan, egy nagyobb volumenű kutatás részeként, amely a magyarországi roma politikai önszerveződés kialakulását vizsgálja a rendszerváltástól napjainkig. Harmadik forrásként pedig használni fogom ama rövid vizsgálatom eredményeit, amit a roma politikai reprezentáció kelet-európai helyzetével kapcsolatban készítettem, reagálva arra a jelenségre, hogy az utóbbi pár évben a kelet-európai országokban megjelent a cigány etnikai párt, mint az önreprezentáció politikai formája.

Mindezek tükrében értelmezem azt a média-képet, ami a kampányidőszakban megjelent az MCP-ről. Azonosítom azokat a témaköröket, amelyek kapcsán megjelentek írások a pártról onnantól kezdve, hogy megalakult az MCP budapesti szervezete és Horváth Aladár bejelentette a párt elindulását az országgyűlési választásokon. A vizsgált időszak 2013. október – 2014. április 6. A vizsgálatot két internetes hírportál az index.hu és a mandiner.hu anyagai, valamint Horváth Aladár televíziós interjúi adják. E két médiumra azért esett a választásom, mert egyrészt fontosnak tartottam, hogy az online médiateret vizsgáljam, mivel az MCP is elsősorban ebben a térben kommunikált a potenciális választóival, másrészt fontosnak tartottam azt is, hogy a vizsgálatban megjelenjen egy inkább jobboldali és egy inkább liberális/baloldali kötődésű orgánus, azon kívül és azt is figyelembe véve, hogy az index Magyarország vezető hírportálja. A televíziós interjúkat azért veszem figyelembe, mert a párt szóvivője, és meghatározó arca, Horváth Aladár ezekben élőben reagált a párttal kapcsolatban a kampány ideje alatt felmerült kérdésekre.

Roma politikai képviseleti rendszer Magyarországon – az MCP megalakulásának előzményei

A romák politikai öntudatra ébredése már a rendszerváltást megelőzően megkezdődött, de látványosan csak a rendszerváltást követően jelentek meg a roma származású politikai szereplők a magyarországi politikai térben. Az első parlamenti vá-

lasztások után Horváth Aladár, Péli Tamás és Hága Antónia is országgyűlési képviselő lett, az SZDSZ színeiben. A négyéves ciklus lejárta után megerősödött Magyarországon a roma civil politikai aktivitás, közülük a legismertebb ilyen szervezet a Roma Polgárjogi Alapítvány volt, amely 1994-től 2010-ig működött Horváth Aladár vezetésével.

A kilencvenes évek elején, a Kisebbségi törvény megalkotásával lehetősége nyílt az ország nemzeti és etnikai kisebbségeinek arra, hogy önálló kisebbségi önkormányzati rendszerbe tömörüljenek, és így lássák el a saját politikai képviseletüket a magyar politikai színtéren. Roma származású képviselő az országgyűlésbe legközelebb a FIDESZ színeiben került újra.

A kétezres évek közepe hangsúlyos a roma politikai képviselet értelmezése, újraértelmezése, ezen belül pedig közvetlenül az etnikai párt témája szempontjából. Talán ennek egyik oka lehetett a Kisebbségi törvény, ami a hivatalos etnikai alapú képviseletet garantálja, és amit erre az időszakra, 10 év után, ahogyan azt eredetileg eltervezték, sikerült megújítani, benne a választói jogokra vonatkozó lényeges változásokkal, vagyis a regisztrációhoz kötött választással, ami sok vitát generált a későbbiekben is. Ugyanakkor ebben az időszakban erősödik meg szignifikánsan a magyarországi szélsőjobboldal (ideológia és szervezett csoportok) – ezzel egy időben pedig növekszik a cigányellenesség Magyarországon, amit a különböző, a nyilvánosság színterein is nagy hangsúlyt kapott események is jól jeleznek (Mortimer-ügy, olaszliszakai eset, Magyar Gárda megalakulása és rendszeres vonulása a romák lakta területeken, a cigánybűnözés fogalmának nyilvános elterjedése és használata, a gyöngyöspatai-eset, a romák elleni támadások, a cigányvilkosságok). 2006-ban az Országos Cigány Önkormányzat akkori elnöke, Kolompár Orbán a még 2002-ben alapított Magyarországi Cigányok Országos Fóruma Roma Összefogás Párttal (MCF) – amely egyébként egészen 2009-ig az OCÖ meghatározó koalíciós szervezeteként működött – önállóan indul a 2006-os országgyűlési választásokon, sikertelenül. A pártba Horváth Aladárt is invitálta, más, akkor a nyilvánosság előtt ismert roma származású politikussal együtt, de Horváth Aladár elutasította a meghívást és nem csatlakozott az MCF-hez. Ez az az év, amikortól nyilvános beszédtema lesz a „vajdaság” intézménye – Kállai Csaba országos cigányvajda lesz, ami megosztja az aktív roma politikusokat, többségük és a fővárosi vezető többség is elutasítja.

Amint az látszik Magyarországon, egészen a 2014-es országgyűlési választásokig nem jött létre olyan pártpolitikai kezdeményezés, ami a roma politikai képviseletet nem a már létező politikai pártok vagy a felállított nemzetiségi képviseleti rendszerben (abból kiindulva vagy ahhoz kötődően) akarta megvalósítani. A Horváth Aladárral készült kutatási interjúból jól kivehető, hogy a romák társadalmi helyzetének egyre rosszabbra fordulása (a szegénység növekedése, a szélsőjobboldal fenyegető jelenléte, a folyamatos etnikai konfliktusok), és a hatékony civil politikai képviselet lehetőségeinek a beszűkülése hívta létre az cigány etnikai pártot (MCP) mint képviseleti formát. Horváth Aladár politikai munkásságára a liberális megközelítés volt a jellemző, ami a romák társadalmi helyzetét az úgynevezett színvak politizálás keretei között képzelte el. A vele készített interjúmban (2014), és az MCP kampány alatt adott több interjújában is elmondja, hogy sokáig dilemmát jelentett számára az etnikai alapú politizálás, de végül úgy látta, hogy a politikai helyzet szükségessé teszi annak alkalmazását. „És azt gondoltam, hogy igenis politikai kérdés az, hogy a cigányoknak mennyi joga van, politikai kérdés az, hogy a romákkal kapcsolatos ismeretanyag az mennyire mély, mennyire közös, mennyire terjeszthető, mennyire tanítható. És politikai kérdés az, hogy a cigányok beleszólhatnak-e az ő sorsukat alakító, meghatározó döntésekbe, ezért gondoltam azt, hogy politizálni kell. És akkor rájöttem arra, hogy az SZDSZ-en belül ennek nincsen perspektívája a számomra, mert az etnikus politizálás távol állt a liberális párttól... Másfelől pedig azt gondoltam, hogy amíg nincsenek erős közösségek, nincs elég erős öntudat, és nincsen jogegyenlőség, addig polgárjogi mozgalmat kell csinálni. És amikor pedig úgy látom, hogy a polgárjogi mozgalomnak nincsen társadalmi bázisa, nincsen szövetsége, nincs polgárság, amelyik kiharcolja az elnyomottak jogait, és nincsenek a gazdasági és politikai elitben támogatói, viszont arra gondoltam pár hónapja, hogy az etnikai színezetű, vagy az etnikai szociális elnyomással szembeni érdekképviseleti pártpolitizálás az, ami most reális és történelmileg indokolt” (Horváth Aladár 2014).

Egyébként már egy 2005-ös interjúban, ami az *Amaro Drom* c. folyóiratban jelent meg, Horváth Aladár pontos definíciót ad arra, hogy szerinte mikor van értelme az etnikai alapú politizálásnak. E szerint a kultúra és a romákkal szembeni rasszizmus a két terület, ahol az etnikai jelleget hangsúlyossá

kell tenni a politikában, de a többi területet nem szabad etnicizálni. Ebben a cikkben említi meg a politikai párt tervét is úgy, mint a polgárjogi mozgalom intézményesült utódját, „*Lehet, hogy az a harmadik évezred kihívása, hogy a polgárjogi mozgalomnak politikai párttá kell szerveződni*”.

Spivak stratégiai esszencializmusnak hívja az el- lenállás ilyen formáját. Bár a fogalmat Spivak visz- szavonta, mert – ahogyan egy interjúban elmondja –, sokan félreértették a fogalom lényegét, pontos- sabban nem értették meg belőle a stratégia részét, hangsúlyosságát. A fogalom jelentése azt a magatar- tást jelöli, ami nem a hibák leleplezéséről szól, ha- nem a hibás gyakorlatok megváltoztatásáról. Arról, hogy belülről értsük meg a helyzetet, amin változ- tatni akarunk úgy, hogy azonosulunk a lényegével, és az így szerzett tudás birtokában, önmaga eszköze- ivel számoljuk fel azt. Az esszencializmus tehát ön- magában rombol, de így (stratégiaként) alkalmazva segít hatástalanná tenni az erőszakkal kiépített és fenntartott társadalmi struktúrákat.

A stratégiai esszencializmus megértéséhez nél- küözhetetlen annak a figyelembevétele, hogy Spivak azt a kirekesztett, pontosabban alárendelt (subaltern) társadalmi csoportokra vonatkozóan használta, hiszen munkásságának fókusza is alapve- tően a posztkoloniális tér és kirekesztett társadalmi csoportok. A fogalom arra utal, hogy ha egy kire- kesztett társadalmi csoport félre tudja tenni a belső különbségeit, akkor ennek következtében létrehoz- hat egy olyan közös csoport-identitást, ami alapjá- ul szolgálhat a csoport politikai képviseletének. Az elmélet szerint ennek az esszencialista identitás- megközelítésnek a politikai képviseletben addig van érvényessége, amíg a kirekesztett társadalmi csoport is részesül az egyenlő jogokban. Vagyis az elmélet identitás-értelmezés csupán, illetve maga a stratégia. Azaz mindezt Spivak nem bármikor és bármilyen kérdéses helyzet megoldására szánta, és nem tartja megoldásnak az esszencializmust önma- gában, mégis a fogalom, és az általa kijelölt gyakor- lat sokszor elkezdett így működni. A köztudat elfe- ledkezett arról, hogy alapvetően fontos a koncepció használatakor a kontextus – vagyis hogy a kirekesz- tett társadalmi csoportok, az erőszakon alapuló társadalmak esetében ki és mire használja azt. Ez vezetett ahhoz, hogy Spivak visszavonja a stratégiai esszencializmust, mint fogalmat. Mielőtt ezt meg- tette volna, már felvetődtek olyan kérdések, (szá- momra is), amelyek a mai napig érvényesek azok- ban a helyzetekben, amelyekben valami nagyon

hasonló történik, függetlenül attól, hogy Spivak elméletét direkt alkalmaznák az érintettek. Például, ahogyan Magyarországon is, a kisebbségek politi- kai képviseletére vonatkozóan a kisebbségi lét (az alárendeltség) hivatalos meghatározása (kijelölése) is kérdéseket vetett és vet fel, megkérdőjelezve ezzel az eljárás hatékonyságát, ugyanis azt, mi számít ki- sebbségnek, ki számít kisebbséginek, egy kisebbségi csoporthoz tartozónak, s ezt ki dönti el és hogyan. A konkrét téma kapcsán pedig kulcskérdés marad: ki a cigány, elég-e regisztrálni ahhoz, hogy valaki cigánnyá váljon, és ezáltal jogosulttá arra, hogy sza- vazzon a kisebbségi önkormányzati választásokon, s összességében hogyan konstruálódik meg a cigány fogalma és milyen az...?

Nem Magyarország volt az első, ahol a romák etnikai alapú politizálással próbáltak meg valós politikai képviseletet kiharcolni maguknak. A ci- gányok pártba szerveződése – azért, hogy önállóan (és nem egy párton belüli roma tagozatként) képvil- seljék saját érdekeiket az országos nagypolitikában – megjelent az utóbbi években azokban a környező közép-kelet-európai országokban, ahol a nagyszá- mú roma jelenlét mellett a romák érdekeit képvil- selő civil szerveződés erőteljes és eredményes. Ilyen például Románia, Csehország, Szlovákia és Bulgária is. Ebbe a sorba sorakozott fel az MCP is.

Kisebbségek politikai képviseletének lehetőségei Magyarországon

A Magyarországi Cigány Párt megjelenését a magyar politikai színtéren közvetlenül az ország- gyűlési választások rendjének megváltoztatása erő- sítette meg, amely különösképpen átstrukturálta a magyarországi nemzetiségek képviseleti jogát. Az MCP első politikai megmozdulását éppen ezzel szemben fogalmazta meg, összefogva más, addig gyakran inkább egymás ellen politizáló roma civil szervezettel. Az alábbiakban összefoglalom a fent említett változtatást.

Az Országgyűlés 2011-ben módosította az or- szággyűlési választások rendjét (2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról), célként kitűzve azt, hogy rendezze a nemzetiségek saját jogú parlamenti képviseletét, amit a rend- szerváltozás óta a gyakorlatban eddig nem sikerült megoldani. A rendszerváltozaskor a nemzetiségek politikai képviseletét az állam az önkormányzati rendszer mintájára felállított kisebbségi-önkor- mányzati rendszerrel oldotta meg, ami az utóbbi

20 év tapasztalatai alapján jól láthatóan alapvetően megmaradt a helyi szintű ügyek intézőjének, országos szinten pedig eddig nem igazán tudott komoly jogérvényesítő tevékenységet ellátni. Minderről a Kisebbségi törvény (1992) rendelkezik. A kisebbségek érdekeinek állami szintű képviseletét, a jogsertő helyzetekben, eddig a kisebbségi ombudsman volt jogosult ellátni, aki a korábbi gyakorlat alapján együttműködött a kisebbségi önkormányzatokkal is. Ezt a pozíciót azonban a 2010-ben újjáalakult kormány első intézkedései között szüntette meg, és bár általános ombudsman továbbra is létezik, fontos látni, hogy ezzel végleg megszűnt a lehetőség annak, hogy a kisebbségek, így például a romák érdekei országos szinten képviselve, védve legyenek. A Kisebbségi törvény elfogadásakor teljesen tisztán látszott, hogy a kitalált képviseleti rendszer nem alkalmas a kisebbségek egyenrangú parlamenti érdekképviseletének megvalósítására, ezért már akkor elhatározták, hogy erre hamarosan működőképes megoldást kell találni. A Kisebbségi törvényt tíz év múlva (2003) módosították, ez azonban még mindig nem eredményezett releváns országos képviseletet. A módosításkor a hangsúly inkább azon a dilemmán volt, hogyan lehet elérni azt, hogy csak az érintettek szavazzanak a kisebbségi önkormányzatokra, vagyis a cigányok a cigány, a horvátok a horvát stb. kisebbségi önkormányzatokra. Ennek érdekében vezették be (elsőként) a regisztrációt, ami az elmúlt években gyakorlatában azt jelentette, hogy aki kisebbségi önkormányzati képviselő-jelöltre is akar szavazni, annak hónapokkal korábban regisztrálnia kell a kisebbségi választási névjegyzékbe, hogy aztán érvényesen tudjon szavazni. A regisztráció ebben az esetben is megosztotta a véleményeket, sokan a pl. a második világháborús etnikai összeírásokra asszociálva elzárkóztak a kisebbségi jelöltekre szavazás ilyen módjától.

A regisztráció jelentéstartalma a gyakorlatban

Az országgyűlési választásokról szóló törvénymódosítás a megoldatlan országos képviseletre szándékozott megoldást kínálni egy újabb, szintén csak a kisebbségeket érintő regisztráció bevezetésével. E regisztráció lényege, hogy az országos kisebbségi önkormányzatoknak lehetőségük van jelöltet indítani az országos parlamenti választáson. Ehhez az szükséges, hogy előzetesen legalább 1500-an regisztráljanak nemzetiségi választóként – konkrétan pl. cigány

nemzetiségüként. A kisebbségi önkormányzatok választási listáját az aktuálisan regnáló országos önkormányzatok állítják össze, vagyis más, külső civil szervezetnek nincs beleszólása a jelöltek kiválasztásába. Ezzel kapcsolatban több roma civil szervezet fejezte ki egyet-nem-értését. A törvénymódosítás, illetve a nemzetiségek országos képviseletének ez új lehetősége azonban mindezek felett azért sem fogható fel pozitív szimbolikus üzenetként, mert ha valaki részt akar venni a kisebbségi parlamenti képviselő választásában – vagyis előzetesen regisztrál nemzetiségi választóként –, az automatikusan kizárja magát az országgyűlési választások általános részéből – vagyis abból, hogy az induló országos pártlistákra szavazhasson. Csak egyéni jelöltekre adhatja le a szavazatát. Mindez azt jelenti, hogy az alapvető állampolgári jogai sérülnek annak, akinek választania kell aközött, hogy nemzetiségiként, vagy magyar állampolgárként akar részt venni a következő országgyűlési választásokon. Hiszen a demokratikus átalakulásakor létrejött Alkotmány a nemzetiségi hovatartozást és az állampolgárságot nem tekintette egymást kizáró kategóriaként. Vagyis a regisztráció magában hordozza azt az értelmezést is, hogy a nemzetiségek nem egyenrangú állampolgárai Magyarországnak.

Amennyiben a nemzetiségi önkormányzat megszerzi a pártlistákról elnyerhető mandátumhoz szükséges szavazatszám legalább egynegyedét, a nemzetiségi lista első helyén szereplő kedvezményes mandátummal bejut a parlamentbe. Amennyiben a listára leadott szavazatok nem érik el ezt a küszöböt, a lista első helyén szereplő az adott nemzetiség szavazati jog nélküli parlamenti szószólója lesz.

Az országgyűlési választási rendszer módosítása leginkább a romákat érinti azért, mert a 13 országos nemzetiség közül a romák élnek a legnagyobb számban Magyarországon. A konkrét létszámra csak a szociológiai kutatások fényében lehet megközelítő számadatot mondani, mivel eddig a rendszer-váltás utáni népszámlálási adatok erre vonatkozóan használhatatlannak minősültek, mert csak kevesen merték cigánynak vallani magukat a hivatalos állami felmérésekkor. A becslést 5-8 százezres létszám a politikai választások tükrében azt jelenti, hogy a romák, mint szavazók jelentős bázist alkotnak az országban. Mindezt a nagyobb politikai pártok is felismerték, és az eddigi választások során mindegyik politikai oldal tett kísérletet arra, hogy megnyerje a roma szavazatokat is a parlamentbe jutás érdekében. Nem csak politikai ígéretésekkel, hanem a szegényebb régiókban pl. szavazatvásárlással, vagy az uzsorásokon keresztül pénzzel és megfélemlítéssel.

Cigánypárt – Magyarországon is

Etnikai alapon szerveződött a cigánypárt Magyarországon, a rendszerváltás óta 2002-ben alakult először Magyarországi Cigányszervezetek Fóruma Roma Összefogás Párt, röviden MCF néven. A párt 2002-ben együttműködött az MSZP-vel, és visszalépett javára a választásokon. Ezenkívül indult még a 2006-os országgyűlési és a 2009-es Európai Parlamenti választásokon is, de egyik esetben sem ért el elégséges szavazatszámot a bejutásra.

A Magyarországi Cigány Párt 2012 őszén alakult meg, azután, hogy a Jobbik romaellenes felvonulást tartott a miskolci Avas lakótelepen. Ismertté azonban csak egy évvel később vált, miután 2013 októberében Horváth Aladár is belépett a pártba, és a párt bemutatkozott az októberi Roma büszkeség napján, Budapesten. Horváth Aladár novemberben létrehozta a párt budapesti szervezetét és meghirdette, hogy az MCP elindul a 2014-es országgyűlési választásokon. Valószínűleg Horváth Aladár jól ismert személye a magyar politikai színtéren és az etnikai párt mellé állása volt az, ami miatt úgy tűnhetett sokak számára, hogy ez az első roma etnikai párt Magyarországon.

Az MCP által konstruált etnikai identitás

A Párt politikai programja ebben az időszakban készült el, összesen 26 pontból áll. A programmal kapcsolatban a legfontosabb kérdés vetődik fel, amely eleinte mindegyik olyan írásban vagy televíziós interjúban felvetődött, ahol Horváth Aladár nyilatkozott: milyen egy cigány etnikai párt? A programot olvasva ez a kérdés elsősorban azért kapott hangsúlyt, mert a program jó részében egyaránt beszél a szegényekről és a cigányokról. A párt hivatalos álláspontja az volt, hogy egyszerre akar a szegények és a cigányok pártja is lenni, legfőképp azért, mert a cigányok teszik ki a magyarországi szegénység nagy részét. Ez a kérdéskör az interjúk során jól láthatóan pedig azért is merült fel, mert Horváth Aladár, ahogyan azt már feljebb is kifejtettem, korábban elutasította az etnikai alapú politizálást. A párt tehát egyszerre hangoztatta magáról azt, hogy a szegénypárti politizálást fontosnak tartja mint etnikai párt, ugyanakkor a roma identitást is erősíteni szeretné, az öntudatra ébredést a jelenlétével támogatná. „Végre lehet a szegényeknek is pártja az Országgyűlésben” – mondta Horváth Aladár az ATV Start reggeli magazinműsorában, 2014 márci-

usában, miután kiderült: sikerült összeszedni annyi aláírást, hogy az MCP országos listát tudjon állítani a választásokon. Mindemellett a párt nyíltan egyik politikai oldal mentén sem fogalmazta meg magát, ezzel szemben azt hangoztatta, hogy ők se bal, se jobboldalon nem állnak, hanem középen.

A megalakulás után folyamatosan érzékelhető volt egy másik kommunikációs dilemma is. Vajon a párt megfogalmazza-e magát a szélsőjobboldal (Jobbik) ellen is, hangsúlyozza-e ezt hivatalosan is a programjában? Végül a párt retorikája úgy alakult, hogy sokáig arról beszéltek, miért jöttek létre és mit akarnak csinálni a cigányokért, és csak a kampány finisében fordultak ahhoz, hogy szélsőjobb oldal ellen is megfogalmazzák magukat a szövegeikben. A dilemma lényege belülről nézve úgy látszott, hogy az MCP nem a szélsőjobboldallal fenyegetőzve akarta elérni a szavazóit, bár a kezdetektől hangsúlyozta a nyilvánosság előtt is, hogy annak jelenléte veszélyes az országra és a romákra nézve is. Emellett pártként félt attól is, hogy ezzel csak népszerűsíti a Jobbikot Magyarországon. Bármelyik is volt az oka, a retorikájukban szerepelt egy állandó elem: annak hangsúlyozása, szükség van arra, hogy öntudatosá váljanak a romák Magyarországon (és megszólaljanak, képviseljék, megvédjék magukat).

Az MCP első akciója, ami egyben már része volt a kampányuknak, az volt, hogy felhívták a figyelmet az előbbieken már említett nemzetiségi regisztráció jogsértő voltára. A párt ehhez külön videó-sorozatot készített, ahol a budapesti szervezet képviselőjelöltjei mondják el a véleményüket arról, miért ne regisztráljanak a cigányok a nemzetiségi listára. Az MCP kampánya ezen kívül két szalon futott: egyrészt kampányrendezvényekkel különböző vidéki városokban, ahol a párt helyi és vezető politikusai mellett rendszerint ismert roma zenészek is felléptek. Emellett az on-line térben igyekeztek szavazókat szerezni maguknak, elsősorban a közösségi média használatával. A két szál össze is ért, mivel elég sok vidéki kampányrendezvényt streameltek, azaz élőben közvetítettek a párt honlapján, amelyek később is elérhetőek voltak. Emellett a párt készített kampányvideókat, amelyeket a közösségi média felületein (youtube és facebook) osztott meg folyamatosan. A kampányvideók alapvetően két jellegzetességgel bírnak. Egyrészt erőteljesen próbálták megcélozni a fiatal, illetve az első szavazókat azzal, hogy a körükben népszerű, fiatal roma zenészekkel énekeltek fel a párt üzeneteit. A fiatal roma zenészek mellett más, idősebb és ismert zenészek is szerepelnek ezeken a videókon. A párt külön figyelt

arra is, hogy mindhárom magyarországi cigány csoportot megszólítsa, ezért magyarul, oláh cigányul és beásul is beszélnek a párt képviselői ezeken a kampányvideókon. A videók a cigányokat szólítják meg az énekes üzenetekkel („hogyan vagy, ne tagadd, vállald bátran, hogy ki vagy”), rövidegük miatt is, csak annyit üzennek, hogy a roma szavazók szavazzanak a Magyarországi Cigány Pártra („gyere testvér az MCP-re szavazzunk”).

2014 márciusában felröppent a gyanúja annak, hogy több kispárt, beleértve az MCP-t is, csalt az aláírások összegyűjtésekor. Az MCP nem akart foglalkozni ezzel a váddal a kampány ideje alatt, bár néha mégis megtette azt a nyilvánosság kérdéseire válaszol, és ilyenkor egyértelműen visszautasította a vádakat.

A média által konstruált etnikai párt

A vizsgált időszakban a Mandiner on-line újság összesen 12 cikket közölt, az Index pedig összesen 17 darabot. Tematikájukat vizsgálva a Mandiner az MCP kapcsán többségében a párttal kapcsolatban felmerült aláírás-csalásról írt (5 írás), és ezenkívül egyenlően oszlanak meg az arányai a további témaköröknek: a párt (bemutatása), a választások alakulása, a kisebbségi regisztráció, és végül egy anyaggal megemlékeztek az MCP kampány-klipjeiről is.

Az Index ebben az időszakban összesen 18 anyagot jelentetett meg az MCP-ről a következő témakörökben: többségében a felmerült aláírási csalásról (6), a választásokkal kapcsolatos információk kapcsán (6), a pártról (3), a kampányfilmekről (1), és egy botrányról is, amikor megvádolták Horváth Aladár fiát embercsempészettel.

Az eredményeket értelmezve, jól látszik, hogy a bűnözés témaköre az, ami uralta az MCP média-képét. A média már eleve konfliktus forrásaként tekintett a pártra, ami abból látszik, hogy Horváth Aladáron keresztül mutatja be mindegyik, azzal a konfliktussal kezdve, ami Horváth Aladár saját egyéni konfliktusa: az etnikai alapú politizálás dilemmája, sikeres tud-e lenni egy etnikai párt Magyarországon. Aztán előkerült Horváth Aladár fiával kapcsolatban a bűncselekmény hangoztatása, és végül az aláírások gyűjtésével kapcsolatos csalás vádja. Az aláírási csalással kapcsolatban több szempontból írtak: egyrészt az aktivisták véleményét közölve, az MSZP romatagozata felháborodásának teret engedve, és Horváth Aladár védekezéseként.

Bár a párt belülről igen hangsúlyosnak érezte a megjelenését a magyar politikai térben, mégis a média érdeklődését azok az előítéletek jellemezték, amelyek a romákkal szemben léteznek a magyar társadalomban – vagyis érdekessé akkor vált a párt (a megjelenésén túl), amikor a cigányokkal kapcsolatban már megszokott tematikák felmerültek vele kapcsolatban is. Ez nem lepte meg a pártot, amit az ATV Egyenes beszéd című műsorában Horváth Aladár el is mondott, kiemelve azt, hogy bár más kispártot is érintett a csalási botrány, mégis úgy látja, hogy az MCP lett hangsúlyos benne. Talán mindezt úgy is meg lehet érteni, hogy mivel az utóbbi években a magyar médiateret inkább a botrányok és szkepticizmus uralja a politikai pártokkal kapcsolatban, és az előítéletes, sztereotípiákra épülő, rasszista reprezentáció uralja a romákkal kapcsolatban, ezért egy etnikai roma párt jelenléte a nyilvánosságban többszörösen terhelte pozíció és nagy eséllyel e két típusú reprezentáció keresztmetszeteként jelenik meg.

Ezek az adatok tehát a romákkal kapcsolatos médiareprezentációs kutatások adatait tükrözik, ahol a cigányokról, ezen belül a cigány politikusokról egyrészt leginkább a konfliktusok mentén beszélt a média, másrészt a bűnözés témakörében (cigánybűnözés).

Roma párt – a kirekesztett idegen

A bűnözés, a konfliktusok hangsúlyozása a Szabó Mártonnál megismert veszélyesség képét erősíti. Másrészt a történetek tükrében egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a politikai színtéren a párt a *kirekesztett idegen* szerepét foglalhatta csak el (Szabó 2006:71-83). „A láthatóvá tett belső idegeneket mindig úgy értelmezi, hogy ezek *veszélyesek* a többiekre nézve, mert – ahogy mondják – a különbség a támadó szándék jele és a veszélyesség hordozója, bármit is tesz az, akire vonatkoztatják” (Szabó 2006:80).

Szabó politikai idegenre vonatkozó, a veszélyesség koncepcióján alapuló meghatározása szerint: a kirekesztett idegennek a politikai közösséggel való kapcsolatát az elutasítás jellemzi. A kirekesztett idegennek szándékában áll, hogy aktív része legyen a politikai közösségnek, de ezt a közösség nem engedi meg neki, különböző természetű okokra hivatkozva (például a felkészültség vélt hiánya vagy morális okok). A kirekesztett politikai idegenek önmagukban politikailag illetéktelenek, azaz nincs jogosítványuk arra, hogy a politikai közösség hivatalos

eszközei mentén beleszóljanak a politikába, döntést hozzanak, vagy számon kérjenek, jelenlétiük a politikai közösség értelmezésében csak akadályt jelent. A kirekesztett politikai idegen és a politikai közösség alá-fölérendelt viszonyban pozícionálódik, a kirekesztett politikai idegen szempontjából az egyoldalú kommunikáció, a politikai közösség oldaláról pedig a kommunikáció blokkolásának szándéka jellemzi a viszonyt (Szabó 2006:71-72).

Ennek a hátrányokkal teli pozíciónak terjedését valószínűleg fokozta az is, hogy a párt identitásán belüli kettősség (etnikai vagy szegénypárt) tükröződése sokszor ellentmondásossá tette a média szemében a kezdeményezést. Valamint az is elősegíthette, hogy a párt önmagát sem a jobb, sem a baloldalra nem pozícionálta a hivatalos üzenetében, és emellett nem akart együttműködni semelyik párttal sem a választások idején. Egy olyan megosztott politikai szintéren, ahol többnyire csak a bal vagy a jobboldal látszik, a párt ezzel a pozícionálással gyakorlatilag kívül helyezte magát a megszokott magyar politikai kontextusból, aminek értelmezésére jól láthatóan a médiának sem voltak eszközei, a sztereotip megközelítésen kívül. A párt munkáját nem előzte meg hosszas előkészítés, nem építették fel a pártot sem a nyilvánosság, sem a szavazóik körében, csak a kampány időszak alatt igyekeztek meggyőzni a potenciális szavazókat, amit a hirtelen megjelenésükre vonatkozó kérdésekre válaszolva el is ismertek a nyilvánosság előtt. Mindez megmutatja a párt idegenségének egy másik dimenzióját – az ismeretlenségből, az információ hiányából eredő idegenséget, ami csak a távolságot erősítette a nyilvánosság és a párt között. Horváth Aladár ismertsége ezt kompenzálta valamelyest. A megcélzott szavazóknak a kampány során viszont – úgy látszik – kevésbé volt mozgósító a párt üzenete, hogy „cigány vagyok, a cigány pártra szavazok”, miközben a média többségében bűncselekményről és konfliktusokról beszélt, amikor a pártról szólt. A szavazás eredménye is azt mutatta, hogy a párt nem rendelkezett biztosnak mondható szavazóbázissal a választások idején – összesen tízezer szavazatot kapott az országgyűlési választásokon.

Az MCP jelenségét a foucault-i diskurzúsértelmezés szempontjából modellezve, a *tilalom* mint kívülről korlátozó rendszer működését lehet felfedezni. A tilalom értelmében nem beszélhet bárki, bármikor bármiről, azaz a diskurzus nem csak egy eszköz az információközvetítésre, hanem a diskurzus uralása megtestesíti a hatalmat (Foucault 1991: 869-870). Ebben az értelemben tehát az etnikai

párt megjelenése és helykövetelése a nagypolitikai szintéren nemcsak a roma politikai diskurzus uralásáért való harcot jelentette, hanem azt is, hogy egy roma politikai párt meghatározó alakja legyen a magyar politikai szintér alakításának.

Az MCP mint etnikai párt szerepléséből látszik, hogy a roma politikai önreprezentáció kérdése sokkal komplexebb annál, semhogy azt csak a hagyományos pártstruktúrában gondoljuk végig a magyar politikai szintéren. A grassroots munka elengedhetetlen ahhoz, hogy definiálni lehessen egy cigány etnikai párt identitását. Az ilyen szintű felkészültség pedig a médiára is hatással lehet, az információk újféle viszonyulást alakíthatnak ki a hatalom szimbolikus színterein a cigányokkal kapcsolatban is.

Hivatkozott irodalom

- Bernáth Gábor – Messing Vera 1998 „*Vágóképként, csak némában*”. Romák a magyarországi médiában. Budapest, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal. Forrás: Magyar Elektronikus Könyvtár. <http://mek.oszk.hu/00100/00144/00144.pdf>
- Néző László 2005 Egy szelíd radikális. Interjú Horváth Aladárral. *Amaro Drom*, augusztus.
- Foucault, Michel 1991 A diskurzus rendje. Ford. Török Gábor. *Holmi*, II. évf., 7:868-889.
- A felismerhetetlen ellenállás. Gayatri Chakravorty Spivak és Suzana Milevska beszélgetése. Ford. Fenyvesi Kristóf. *Lettre*, 2008. Tél. 71. szám. http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre71/spivak_fenyvesi.htm
- Spivak, Gayatri Chakravorty 1987 Subaltern Studies: Deconstructing Historiography. *In Other Worlds. Essays in Cultural Politics*. Methuen. New York and London, 197-221. On-line: <https://ufmrg.files.wordpress.com/2015/11/spivak-deconstructing.pdf>
- Nazish Brohi 2014 Herald Exclusive: In Conversation with Gayatri Spivak. *Dawn*, december 23. <http://www.dawn.com/news/1152482>
- Szabó Márton 2006 *Politikai idegen – a politika diskurzív szereplőinek elméleti értelmezése*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.

Felhasznált irodalom

- Derrida, Jacques 2004 *Az idegen kérdése: az idegentől jött.* Negyedik előadás (1996. január 10.). In: Biczó Gábor szerk. *Az Idegen. Variációk Simmeltől Derridáig.* Debrecen Csokonai Kiadó, 11-29.
- van Dijk, Teun A. 2001 *Critical Discourse Analysis.* In D. Tannen – D. Schiffrin & H. Hamilton szerk. *Handbook of Discourse Analysis.* Oxford, Blackwell, 352-371.
- Hall, Stuart szerk. 1997 *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices.* London, Sage Publications, The Open University Press.
- Hall, Stuart 1980 *Encoding, decoding.* In Hall, Stuart – Hobson, Dorothy – Lowe, Andrew – Willis, Paul szerk. 1980 *Culture, Media, Language. Working papers in Cultural Studies 1972–79.* London, Routledge, 117-127.
- Heller Ágnes 1997 *Az idegen.* Budapest, Múlt és Jövő Lap- és Könyvkiadó.
- Spivak, Gayatri Chakravorty 1996 *Szóra bírható-e az alárendelt?* (Ford. Mánfai Alice és Tarnay László). *Helikon (Irodalomtudományi szemle)*, 4. szám, 450-483.

Melléklet**Magyarországi Cigány Párt – etnikai párt a médiában c. kutatás felhasznált cikkei**

Indul a választásokon a Magyarországi Cigány Párt. 2013. november 29. http://mandiner.hu/cikk/20131129_a_magyarorszagi_cigany_part_indul_a_valasztasokon	Miért jött létre a Magyarországi Cigány Párt? 2013. december 01. http://mandiner.hu/cikk/20131201_horvath_aladar_miert_jott_letre_a_magyarorszagi_cigany_part
MCP: A nemzetiségiek ne regisztrálják magukat a választásukra! 2013. december 30. http://mandiner.hu/cikk/20131230_mcp_a_nemzetisegiek_ne_regisztraljak_magukat_a_valasztasukra	MCP: Nem csak a cigányokra akarunk szavazni! 2014. január 10. http://mandiner.hu/cikk/20140110_mcp_nemcsak_ciganyokra_akarunk_szavazni
Itt a cigánypárti választási klip! 2014. március 19. http://mandiner.hu/cikk/20140319_itt_a_ciganyparti_valasztasi_klip	Marek: Tornyosultak egymáson más pártok ívei. 2014. március 24. http://mandiner.hu/cikk/20140324_marek_tornyosultak_egymason_mas_partok_ivei
MSZP roma tagozat: Lépjen vissza a Magyarországi Cigány Párt! 2014. március 26. http://mandiner.hu/cikk/20140326_mszp_roma_tagozat_lepjen_vissza_a_magyarorszagi_cigany_part	Horváth Aladár: Nem lép vissza az MCP. 2014. március 26. http://mandiner.hu/cikk/20140326_horvath_aladar_nem_lep_vissza_az_mcp
Hermann: Volt csalás az MCP-nél. 2014. március 27. http://mandiner.hu/cikk/20140327_hermann_volt_csalas_az_mcp_nel	Horváth: Tisztességes úton szereztük az aláírásokat 2014. március 27. http://mandiner.hu/cikk/20140327_horvath_tisztessages_uton_szereztuk_az_alairasokat
Horváth Aladár: A cigánypárt Ózdon egyéni mandátumot szerezhet. 2014. április 05. http://mandiner.hu/cikk/20140405_horvath_aladar_a_ciganypart_ozdon_egyeni_mandatmot_szerezhet	Csalódtak a kispártok, de nem csüggednek. 2014. április 06. http://mandiner.hu/cikk/20140406_csalodottak_a_kispartok_de_nem_csuggednek

<p>Cigánypárttal jutna a Parlamentbe a volt SZDSZ-es. 2014. november 29. http://index.hu/belfold/2013/11/29/ciganyparttal_jutna_a_parlamentbe_a_volt_szdszes/</p>	<p>A cigány rabszolga vagy janicsár. 2013. november 30. http://index.hu/belfold/2013/11/30/ciganypart/</p>
<p>Embercsempész lett Horváth Aladár fia. 2013. december 13. http://index.hu/belfold/2013/12/13/embercsempesz lett_horvath_aladar_fia/</p>	<p>Őket miért hagyták ki az összefogásból? Kispártok a nagypolitikában I. 2014. január 06. http://index.hu/belfold/2014/01/16/mikropartok/</p>
<p>Ide menjen törpe pártokat nézni! 2014. március 13. http://index.hu/belfold/2014/03/13/ide_menjen_torpepartokat_nezni/</p>	<p>5,8 milliárdot osztottak ki a kampányra. 2014. március 20. http://index.hu/belfold/2014/03/20/5_8_milliardot_osztottak_ki_a_kampanyra/</p>
<p>Cigánypárt: Politikai másolás az ajánlóívek miatti feljelentés. 2013. március 26. http://index.hu/belfold/2014/02/24/valasztas14/ciganypart_politikai_tamadas_az_ajanloivek_masolasa_miatti_feljelentes/</p>	<p>MSZP: A cigányok töröltessék magukat a kisebbségi listáról. 2014. március 26. http://index.hu/belfold/2014/02/24/valasztas14/mszp_a_ciganyok_toroltessek_magukat_a_kisebbségi_listarol/</p>
<p>Ez a tíz párt lehet érintett a választási csalásban. 2014. március 27. http://index.hu/belfold/2014/03/27/ez_a_tiz_part_lehet_erintett_a_valasztasi_csalasban/</p>	<p>Csalás, szivárgás, bukás, kitalálás, rémhír. 2014. március 27. http://index.hu/napinapi/2014/03/27/csutortk/</p>
<p>26 választási csalásos ügyben nyomoz a rendőrség. 2014. március 28. http://index.hu/belfold/2014/03/28/26_helyen_nyomoznak/</p>	<p>30 pártot vettek nyilvántartásba az EP választásra. 2014. március 30. http://index.hu/kulfold/ep/hirek/2014/03/30/30_partot_vettek_nyilvantartasba_az_ep-valasztasra/</p>
<p>MSZP: Lépjenek vissza a bizniszpártok cigány jelöltjei! 2014. április 02. http://index.hu/belfold/2014/02/24/valasztas14/mszp_lepjenek_vissza_a_bizniszpartok_cigany_jeloltjei/</p>	<p>A gyöngyösi romák a Fideszre szavaznak. 2014. április 06. http://index.hu/belfold/2014/02/24/valasztas14/a_gyongyosi_romak_a_fideszre_szavaznak/</p>
<p>Leadta a szavazatát az MCP elnöke. 2014. április 06. http://index.hu/belfold/2014/02/24/valasztas14/leadta_szavazatat_az_mcp_elnoke/</p>	<p>Ahol a cigánypárt se esélytelen. 2014. április 06. http://index.hu/belfold/2014/02/24/valasztas14/ahol_a_ciganypart_se_eselytelen/</p>
<p>A miskolci cigányok sokat vártak az MCP-től, de Fideszre is szavaznak. 2016. április 06. http://index.hu/belfold/2014/02/24/valasztas14/a_miskolci_ciganyok_sokat_varnak_az_mcp-tol_de_fideszre_is_szavaztak/</p>	<p>Saját magukat leplezték le a kamupártok. 2014. április 07. http://index.hu/belfold/2014/04/07/torpepartok_eredmenyei/</p>

Az MCP kampány kutatásához kapcsolódó egyéb cikkek

ATV *Egyenes beszéd* 2014.04.04: <https://www.youtube.com/watch?v=MwCm4jZMoAY>

Chuck Sudetic: Roma in Political Life: Romania – „Household Roma” Mayors, and .3 Percent Roma Initiatives Office-OSF, 2013. szeptember 10.

<http://www.opensocietyfoundations.org/voices/roma-political-life-romania-household-roma-mayors-and-3-percent>

Kun Ibolya: Roma párt is indulna a cseh választásokon. Kitekintő.hu, 2012. szeptember 20.

http://kitekinto.hu/europa/2013/09/20/roma_part_is_indulna_a_cseh_valasztasokon/#.UmLsSRDpznd (Letöltve: 2015.10.20.)

Magyarországi Cigány Párt facebook oldala <https://www.facebook.com/magyarorszagiciganypart/?fref=ts> (már nem elérhető)

Magyarországi Cigány Párt youtube oldala https://www.youtube.com/channel/UCIa-yqybN0JXgf_jqanJN8w

MCP kampányvideó („Cigány vagyok, a cigány pártra szavazok”): <https://www.youtube.com/watch?v=ZmYRSn78qoo>

Ne regisztráld! https://www.youtube.com/channel/UCXq_7IigX5WBqaqN0ClAd_g

Segély vagy sajnálat helyett munkát kér a roma párt – Csehország fennállása óta először indul a választásokon roma politikai szerveződés. Népszabadság, 2012. szeptember 25.

http://nol.hu/kulfold/segely_vagy_sajnalat_helyett_munkat_ker_a_roma_part?ref=sso

Roma Koalíció Pártja. *Új Szó* 2009–2012. <http://ujso.com/cimkek/roma-koalicio-partja>

Roma párt a cigányügyért. Elsősorban az RMDSZ-szel akar együttműködni az új etnikai alapú politikai mozgalom. *Népszabadság*. 2011. október 18. http://nol.hu/lap/vilag/20111018-roma_part_a_ciganyuyert?ref=sso

Roma making political strides in Bulgaria and Slovakia, NDI, 2009. November 2.

http://www.ndi.org/Roma_Making_Political_Strides_in_Bulgaria_and_Slovakia